

Kogumispension – kas kohustuslik vaesumine?

Monika Salu (RiTo 3), Eesti Kõrgema Kommertskooli doktorant

Eestis on pensionisüsteemi reformimise teemadel väideldud 1990. aastate algusest. Reformide vajaduses kahtlevad vähesed, kuid arutletavad reformide suunad on erinevates käsitlustes suhteliselt varieeruvad. Jõustunud otsuste üha sagedasem muutmine kõnealuses vallas viitab otsuste aluseks oleva materjali ehk liialt lihtsustatud ja/või üldistatud käsitlusele.

Käesoleva artikliga soovib autor pensionisüsteemi ümberkorraldamise teemal peetavaid mõttevahetusi laiendada, kaasates arutluse demograafilise olukorra mõjurid. Siinkohal tuleb täheldada, et rahvastiku demograafilist olukorda ja riigi majanduskasvu saab parandada ainult siis, kui on tagatud piisav tööhõive ning säästude kogumist võimaldav sissetulekute tase.

Tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et just säästud on kogumispensioni rakendumise eeltingimus. Pensioni on sarnaselt säästudega otstarbekas käsitada edasilükatud tarbimisena. Eespool öeldule tuginedes on autor seisukohal, et pensioniga seonduvat lahendades ei saa kogumispensioni käivitamine olla ainult poliitiline otsus. Pigem peaks see olema kompleksne majanduslik resolutsioon, mis käsitleb ka kogumispensioni toimimisest tekkiva investeerimisraha riiki jätmise nõuet, eesmärgiga odavdada kapitali hinda kodumaistele ettevõtjatele. Veelgi olulisem on nõue, et pensionireformis peituvat säästmise kohustusega ei tekitataks Eesti ühiskonda täiendavat vaesust.

Artiklis väljatoodava põhjal soovib autor juhtida tähelepanu sellele, et käivitatud reform kogumispensioni näol sunnib üha enam inimesi vaesuma. Kogumispensioni käivitumisest tekkiv rahaturu võimalik kasv ja ühiskonna vananemisega kaasnev töökohtade vabanemine ei hoi ära vaesumist.

Eesti ei ole ainus omalaadne

Euroopa ja Jaapan on muutumas kahaneva rahvastikuga piirkondadeks, kus elanikkond vananeb, tööealiste hulk kahaneb ja ettevõtlust hakkab pidurdama tööjõupuudus. Nimetatud on üldine suund arenenud tööstusriikides, kuid kehtib samuti Eesti kohta.

ÜRO rahvastikuproгноos näitab, et vanemate kui 60-aastaste inimeste osatähtsus rahvaarvus kasvab Eestis aastaks 2050 praeguselt 20 protsendilt 38 protsendile (Eesti inimarengu aruanne 1999). Nagu tabelist 1 näha, saab murdepunktiks aasta 2005, mil pensioniealiste osatähtsus hakkab taas kasvama, tasandades pensioniea tõstmise kaudu saavutatud pensioniealiste arvu sunnitud vähendamise.

Eesti rahvastikupüramiidi kõige alumised read on järsult kokku tõmbunud (vt joonis 1). Kui 1980-ndate lõpul sündis Eestis 25 000 last aastas, siis praegu sünnib neid kaks korda vähem ehk ligikaudu 12 500. Sama tendentsi jätkudes kahaneb Eesti rahvaarv paari-kolme aastakümnega miljonini (Katus, Jänes-Kapp 1998). Eesti statistikud ennustavad, et aastaks

2035 kasvab 60-aastaste ja vanemate inimeste osa ühiskonnas 28 protsendini. Siiani ei ole asutud tegema samme ega olda valmis selleks, kuidas hakkab niisugune suur pensioniealiste hulk praegust noortele keskendunud ühiskonda muutma vanurikesksemaks.

Tabel 1¹ Elanikkonna koosseis Eestis aastail 1996–2050

aasta	Elanike arv (tuhat)	Neist		% kogu elanikkonnast	
		tööealised (tuhat)	pensioniealised (tuhat)	tööealised	pensioniealised
1996	1479	847	311	57,3	21,0
2000	1442	873	279	60,5	19,3
2005	1378	890	247	64,6	17,9
2010	1351	867	244	64,1	18,1
2015	1302	835	241	64,1	18,5
2020	1249	799	238	64,0	19,1
2050	<i>u 1000</i>	<i>470</i>	<i>380</i>	<i>47,0</i>	<i>38,0</i>

Allias: Tartu Ülikooli majandusteaduskond, 1998

Vananemine toob ühiskonnas kaasa muutusi mitmel tasandil. Eakate inimeste majanduslik toimetulek – pensionid – on neist vaid üks.

Kui ühiskonna seatav eesmärk on säilitada keskmine pension vähemalt 50% ulatuses keskmisest palgast, tuleb alates aastast 2020 leida alternatiivsed lahendused töötajate ja pensionäride suhtarvu stabiilsena hoidmiseks juhul, kui demograafilises struktuuris ei hakka toimuma olulisi muutusi (vt tabel 2). See tähendab ka, et Eesti majanduspoliitika peaks soodustama kapitali kuhjumist töökohtade arvu hüppeliseks kasvuks ühelt poolt ning struktuurse tööpuuduse vähendamise vajadust teiselt poolt. Uute töökohtade loomine ning inimeste ettevalmistuse muutmine ettevõtete vajadustele vastavaks lahendab lühiajaliselt töötajate/pensionäride suhtarvu küsimust paremuse poole. Tulevikku silmas pidades taandub probleem siiski rahvastiku taastumise küsimusele – pole tööealisi, kes neil töökohtadel tegutseks.

Tabel 2 Töötajate ja pensioniealiste arvu muutumine ning keskmise pensioni suhe keskmisesse palka Eestis 1996–2020

		Töötajate töötasud	sotsiaalmaksu		keskmise	keskmise pension
aasta	töötajate arv	Kokku aastas	pensionide osa	pensioniealisi	pension	keskmisest palgast
	(in)	(kr)	(kr)	(vt tabel 1)	kuus (kr)	(protsenti)
1996	745 360	23 738 225 280	3 964 283 622	311 000	1062	40
2000	768 240	34 109 856 000	5 696 345 952	279 000	1701	46
2005	783 200	41 315 366 400	6 899 666 189	247 000	2328	53
2010	762 960	47 810 125 440	7 984 290 948	244 000	2727	52
2015	734 800	54 704 390 400	9 135 633 197	241 000	3159	51
2020	703 12	62 183 932 800	10 384 716 778	238 000	3636	49

Muutused peavad toimuma ka tervishoiusüsteemis, sest paratamatult vajavad vanemad inimesed rohkem raviteenuseid ja hooldust. Kes selle eest maksab ja kes on need inimesed, kui vajatakse mitu korda enam sotsiaaltöötajaid, meditsiiniõdesid ja põetajaid?

Vastavate elukutsete esindajate vajaliku hulga leidmiseks on võimalikud kolm varianti:

1. *libe tõstmine*. Lahendus on ebatõenäoline, sest suured pered on kõigis arenenud tööstusriikides kadunud ajalukku, ükskõik kui tugev poleks ühiskonna toetus neile ka olnud.
2. *Pensionilemineku edasilükkamine*. See teeks olukorra pisut kergemaks. Praeguste 60-aastaste pensioniea edasilükkamine mõne aasta võrra jätab tööjõuturule igal aastal tuhandeid inimesi. Samas nõuab see variant ühiskonnalt paindlikumat lähenemist töö- ja puhkuseaegade ning täiend- ja ümberõppe osas.
3. *Võõrtöölise sissetoomine*. Lahendus ei seisneks juhuslike inimeste Eestisse lubamises, vaid süstemaatilises immigratsioonipoliitikas, mis oleks otseselt seotud põhjendatud tööjõupoliitikaga.²

Alari Purju tõi artiklis "Mõnedest pensionisüsteemi probleemidest" välja pensionide maksmisega seonduva põhiliste vahendite mudeli (Purju 2000):

$$PN = (S + T) YW,$$

kus

P on aastas ühele pensionärile keskmiselt makstav pension,
N pensionäride arv,
W töötavate inimeste arv,
Y toodangu hulk inimese kohta või töäjõu keskmine viljakus,
S keskmine säästumäär ja
T keskmine maksumäär.

Selline käsitlus eeldab sääste, mida aga vastavalt Emori uuringule Eestis peaaegu pole. Eespool toodud valem viitab asjaolule, et osa kõigi toodetud kaupade ja teenuste väärtuste (YW) summast säästude ja/või maksude kujul eemaldatakse töäjõu enda tarbimisest ning kasutatakse pensionide maksmiseks. Ka Purju viitab, et "süsteemi toimimise seisukohalt on oluline leida kriitilisi parameetreid, millest süsteemi tasakaal ehk ressursidega kaetus sõltub. Selleks tuleb suurendada kas säästmist või maksusid, tööviljakust või saavutada keskmise pensioni väiksem kasv või isegi kahanemine" (Purju 2000).

Vastavalt Emori finantskäitumise uuringule on viimase kolme aasta jooksul täheldatud ühelt poolt sääste omavate leibkondade hulga kahanemist 1998. aasta 56 protsendilt 2000. aasta 52 protsendile kõikidest leibkondadest (Emor 2000). Teiselt poolt tuleb kõnealusest uuringust välja järgmine alarmeeriv asjaolu – säästuvõime ühes kuus. Kõnealune näitaja 2000. aasta kohta väidab, et tegelikult puudub pooltel Eestis elavatest leibkondadest säästuvõime ning 101–500 krooni kuus peab võimalikuks hädavajadusel säästa 26% leibkondadest (Emor 2000). Mis on tõestuseks väitele, et säästmise kohustuslikkusega muudetakse üha suuremad rahvahulgad lihtsalt vaesteks. Kuna II sammu on tänaseks otsustatud juurutada (pool)vabatahtlikuna, on nüüdseks juba suurema tähtsusega võimalike säästude kogumaht ehk eeldatav II samba suurus – 300 miljonit krooni (arvutatud Emori 2000. aasta finantskäitumise uuringu andmete alusel).

Vananev Euroopa

Soome demograafide andmetel jõuab Soome 2015. aasta paiku murdepunkti, kus suremus hakkab ületama sündimust. Rahvastik hakkab kahanema ja vananema, sest lapsi sünnib üha vähem ja inimesed elavad ikka vanemaks. Tekib töäjõupuudus. Noori inimesi pole pensionilejääjate asendamiseks enam piisavalt. Soome Haridusministeeriumi andmetel läheb juba lähema kümne aasta jooksul uut töäjõudu tarvis tööstuses, haiglates ja teeninduses ehk täiesti tavalistel tööaladel.

Nagu jooniselt 2 nähtub, tekib väga kriitiline olukord Hispaanias, Itaalias ja Kreekas. Kui midagi ette ei võeta, väheneb nt Itaalia 57–miljoniline elanikkond 2050. aastaks 41 miljonini. Selleks ajaks on üle 40 protsendi itaallastest vanemad kui 60 aastat.

Saksamaa vananeb pisut aeglasemalt. Aastaks 2050 on neist 60-aastaseks saanud veidi üle kolmandiku. Et sakslased oma vastavat näitajat 1995. aasta tasemel suudaks hoida, vajaksid nad juurde igal aastal 500 000 noort inimest.

Soomes on aastaks 2050 üle 60-aastaseid inimesi rohkem kui 30 protsenti rahvastikust. Soome toimub praegu ränne Venemaalt, kuid see ei pruugi olla lahendus. Samas süvendab väljaränne Venemaalt venelaste enda probleemi. Aastaks 2050 väheneb Venemaa rahvaarv 147 miljonilt 121 miljonile.

Pensionid vananevas Eestis

Valitsus kulutab aega, raha, tööjõudu, püüdes üles ehitada keerukat kolmesambalist pensionisüsteemi. Põhimõtteliselt on tegu siiski kahe sambaga, millest esimene on solidaarsusprintsipiil põhinev nn riigipension ning teine täiendav ehk isiklik kogumispension. Sõltumata sammaste arvust pensionisüsteemis, suureneb pensioniealiste osa elanikkonnas endistviisi, aga tööelisi inimesi juurde ei teki. Iga inimest puudutav süsteem peab olema võimalikult lihtne, selle toimimine arusaadav ja ülalpidamiskulud võimalikult väiksed.

Autori arvates on mõistlik maksuskeem **16% + 4% + 2%**, kus tööandja sotsiaalmaksu koormus 20% ei suurene. Samas oleks töövõtjal võimalus oma palgast 2% maksta II sambasse, kuhu tema arvele ka tööandja poolt läheks 4%. Sellisel juhul tekiks kokku 6% paigutusena II sambasse ja jääks kehtima ka vabatahtlikkuse põhimõte. Kui töövõtja omapoolset 2% suurust panust olude sunnil ei suuda maksta, jääb tema palgalt tasutud sotsiaalmaks tervenisti I sambasse. Loomulikult peaks nimetatud vabatahtlikult makstav 2% olema nn miinimummäär. Maksimummäär II sambasse investeerimiseks võiks olla piiratud 15%-ga. See oleks määr, millelt arvestatakse tulumaksusoodustust. Kui pensionikindlustuse II sambasse makstav osa on vabastatud tulumaksust, siis ei kasva tööandjate ega töövõtjate maksukoormus. Selle tulemusena on tõenäoline, et rohkem inimesi hakkab vanaduspõlveks vabatahtlikult raha varem kõrvale panema.

Praegu on Eesti uue väljatöötatud pensionisüsteemi põhimõtete tõsine vaidlusteema sotsiaalkindlustusmaksete mahuline jaotus kahe samba vahel. Sellest aga palju tähtsamad ja põhjapanevamad on küsimused kogutud raha kasumliku paigutamise osas, hüppeliselt suureneva vaba rahavoo mõju majandusele ning pensionireformi hind. Kuhu ja kuidas peaks käimasoleva reformi põhimõtete järgi pensionifondi juht aastas miljard või rohkem krooni paigutama ning kust võtta raha jooksvate pensionide puudujäägi katteks?

Poola mudeli kohaselt investeeritaks enamik pensionirahast riigisiselt (World Bank 1997). On selge, et investoritele oleks rõõmustav 1–2 miljardi krooni sisenemine riigi aktsiaturule, mille tulemusena suureneks börsi käive ning tõuseksid aktsiahinnad. Eeldusel, et pensionifondid investeerivad aktsiatesse ainult 10% oma varast, kasvaks nt Varssavi börsi käive Investeerimispanga Fleming hinnangul juba esimese kahe aasta jooksul 7–8% (OECD 1994). Ennustuste kohaselt suureneb investeerimine aktsiatesse 30 protsendini paari-kolme aastaga. Siit aga võib tekkida börsimull. Nii lühikese aja põhjal on raske siinkohal hinnata Poola kogemust, selle positiivseid või negatiivseid külgi, mis aga peaks olema võimalik juba

mõne aasta möödudes, kui uue skeemi alusel jäävad esimesed inimesed pensionile ning investeringute paigutamise tulemuslikkus hakkab andma võrdlusandmeid.

Eesti puhul tuleb kindlasti silmas pidada finantsturu väikest investeringute vastuvõtmise võimet ning efektiivsust, mis ei ole võrreldav USA või Lääne-Euroopa omaga. Üks oluline positiivne külg raha siseriiklikul paigutamisel on pikaajalise suunitlusega kodumaiste investorite turuletulek, kellele sobib "osta ja hoia" strateegia. Teiseks avaldab mõju Eesti eeldatav konkurentsivõime tugevnemine ja ekspordi kasv uute aktsiaemissioonide kaudu, ettevõtete ühendamise ja ülevõtmise ning muu sarnase tulemusena.

Vastupidise variandi puhul ehk juhul, kui raha investeeritakse riigist välja, vahetatakse Eesti risk mõne teise riigi riski vastu. Pensioniinvesteringutest tekkinud lisandväärtus jääks paljuski Eesti riigist väljapoole, kapitali hind Eesti ettevõtetele ei langeks ning võimalused kasvavate ettevõtete aktsiaemissioonide finantseerimiseks või muuks seesuguseks väheneksid.

Äärmuslike variantide kasutamise asemel on ilmselt otstarbekas leida riigile sobiv mudel investeringute kasvu suurendamiseks ja riski optimaalseks maandamiseks. Ühelt poolt peaks suunama investeringutest tuleneva lisaväärtuse Eestisse. Teiselt poolt aga peaks investeerimisportfelli riskide hajutamiseks võimaldama kapitali vaba liikumist. Investoril peab jääma valikuvõimalus teatud üldiselt aktsepteeritava riski võtmise osas.

Eestis on II samba ehk nn vabatahtliku kogumispensionisüsteemi rakendamiseks välja antud "Pensionifondide seadus". Seaduse väljatöötamisel on arvestatud Euroopa Liidu mitme asjakohase dokumendiga ning Maailmapanga, Euroopa Komisjoni ja teiste ekspertide ettepanekutega, samuti teiste riikide (Ungari, Läti, Poola, Tšiili, Tšehhi jt) pensionireformialaste kogemuste ja vastava seadustikuga.

Pensionifondi vara investeerimispiirangute sätestamisel on arvestatud, et tegemist on pikaajaliste investeringutega ja erilist tähelepanu tuleb pöörata nende diversifitseerimisele. Seetõttu on pensionifondide väärtpaberite investeringute osas ette nähtud oluliselt rangemad regulatsioonid. Pensionifondi vara on lubatud investeerida väärtpaberitesse, hoiustesse ja kinnisvarasse. Üldjuhul ei ole ette nähtud mingeid geograafilisi piiranguid või kohustust investeerida nt asukohariigi väärtpaberitesse. Erandina võib rahandusminister näha ette mahulisi piiranguid pensionifondi vara investeerimisel kõrgema riskiastmega (madalama reitinguga) turgudele. Nimetatud turgudeks ei ole Euroopa Liidu riigid. Seega ei sunnita seadusega peale pensionikapitali investeerimist koduturule.

Varade liigilise hajutamise tagamiseks on hoiustesse ja kinnisvarasse lubatud maksimaalselt investeerida 20% pensionifondi varast. Piiratud on ka tuletistehingute tegemine (10% ulatuses fondi varast), välja arvatud juhul, kui tegemist on valuutariskide maandamisega selles valuutas tehtavate investeringute osas. Kuna tegemist on pikaajaliste investeringutega, on pensionifondi puhul võrreldes "tavalise" investeerimisfondiga ka investeringud pensionifondi valitsejaga seotud isikutesse rohkem piiratud. Autori poolt oleks ilmselt kohatu hakata välja pakkuma mudeleid investeringute kasvu suurendamiseks

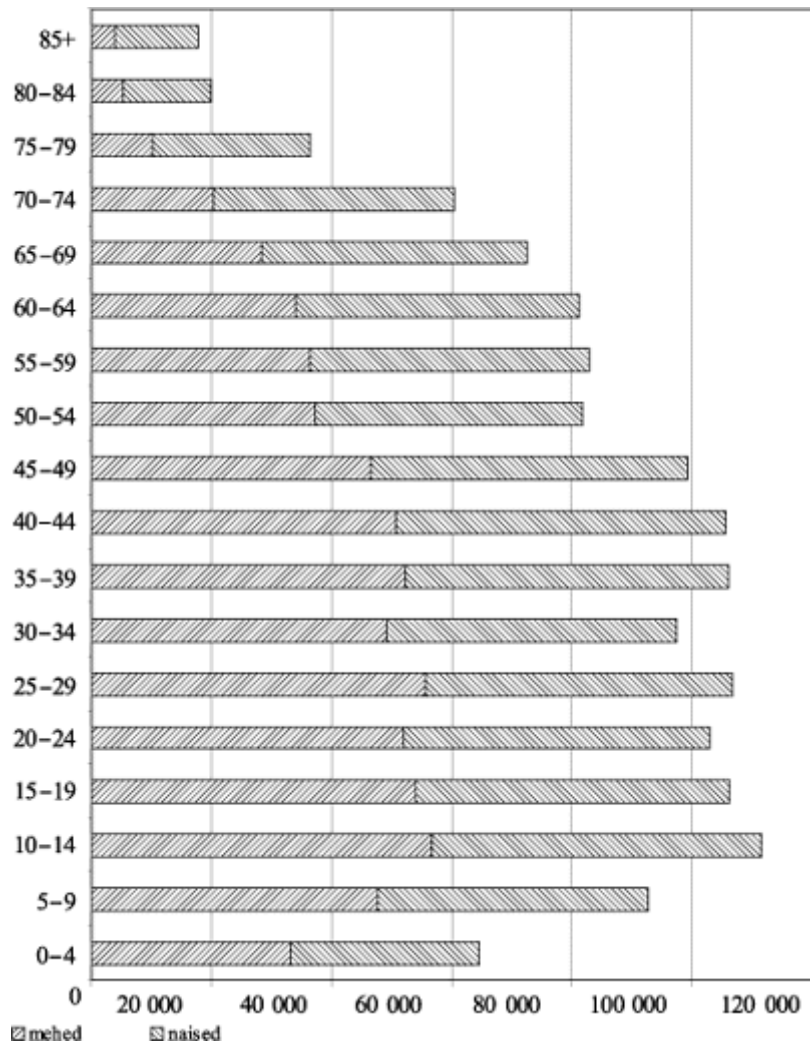
ja riski maandamiseks, mis eeldavad tõestuseks pikemaid arvutusi, millega valitsusasutused praegu usutavasti tegelevad.

Ladina–Ameerikas olid esialgu investeeringud välisriikidesse rangelt piiratud. Täna on mõistetud, et sellised kitsendused ei võimalda kujundada edukat pikaajalist investeerimispoliitikat.

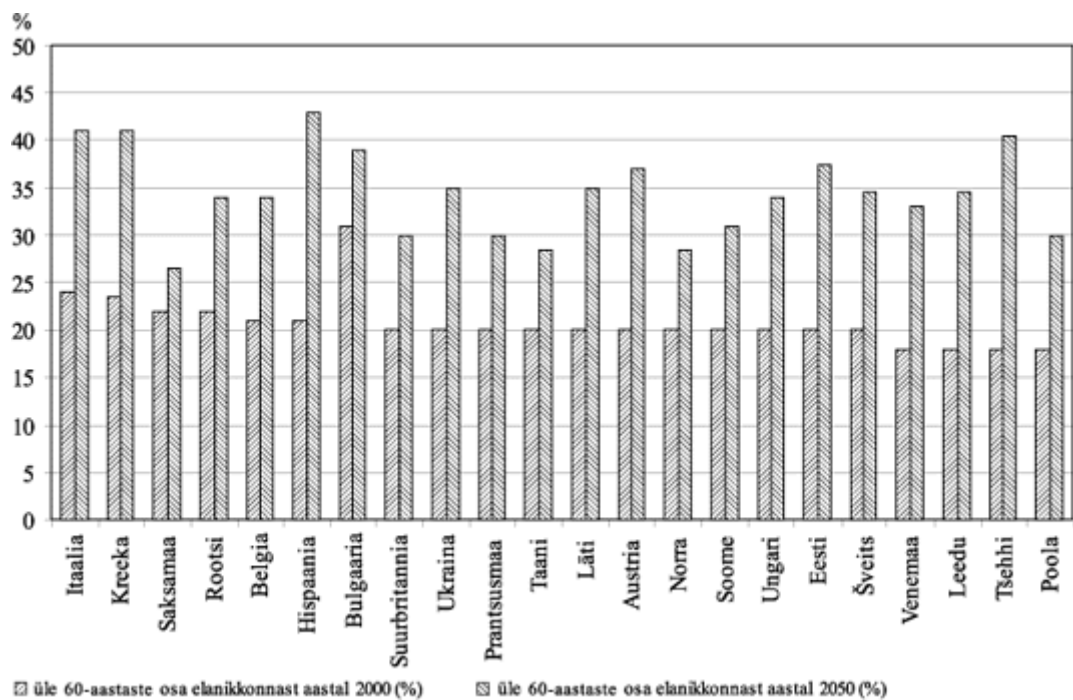
Õeldut arvestades tuleb siiski mõista, et Ladina–Ameerika, USA ega Euroopa mudelid pole head näited, kuna säästude olukord neis riikides erineb põhjalikult Eesti omast. Kirjeldatud riikide kogemus tulenes olukorrast, kus sääste hoiti enamasti kodus ja pensionireformi üks eesmärke oli ka säästude turuletoomine. Samuti ei ole võrreldavad reformiga seonduvad kulud. Nt Tšiilis on pensionäre kogu elanikkonnast vaid 9%, meil aga 27% (vanaduspensionäre 20% elanikkonnast). Tšiili sai pensionireformi kulude katte vasekaevanduste erastamisest. Eestis ei ole valdaval enamikul elanikkonnast sääste, samuti ei ole meil vasekaevandusi või sarnaseid kulude katteallikaid. Telekomide erastamisest saadud on juba kasutatud. Kas kõnealuse pensionireformi või mõne muu käimasoleva maksureformiga suudetakse inimeste vaesust oluliselt suurendamata luua soodus pinnas elanikkonna säästude tekkimiseks?

Kuna pensionisüsteemi II samba loomine on otsustatud, tuleks seda teha nii, et too ka toimima hakkaks. See tähendab, et küsimus ei saa olla mitte ainult II samba kui instrumendi loomises, vaid tuleks mõelda, kuidas motiveerida inimesi säästma, ja lõpetada ootused– lootused tulevikus saadavast riigipensionist. II samba suurendamine tähendab I samba puudujäägi kasvu. Riik võiks kaaluda üleminekukulude finantseerimist nt pikaajalisi võlakirju emiteerides ja erasektori varadega tagatud võlakirjade (asset backed securities) emiteerimise soodustamist. See jaotaks ajas ühtlasemalt suurema koormuse, mida peab tänane töötajate põlvkond niikuinii kandma.

Praegused pensionireformi arutelud ei käsitle arvutusi, kuidas on lahendatud sotsiaalvaldkonnas tuntud vaevuste (worse off) minimeerimine kas või lähema 20 aasta jooksul. Põhiprobleem on siirdepõlvkonna koormuses – sotsiaalmaksu abil peetakse üleval nii praeguseid pensionäre kui ka kogutakse raha ette iseenda pensionieaks. Kõnealusel põlvkonnal peaks olema õigus nõuda, et riik omalt poolt teeks kõik võimaliku topeltkoormuse leevendamiseks. See tähendaks, et valitsus näitaks arvutustega, kuidas kõik tuludega seotud maksuskeemid muudetakse selliselt, et kavandatud stsenaarium liiguks optimaalset teed pidi.

Allikas: Riigi Statistikaamet

Probleemiks ei ole pension, vaid demograafiline struktuur.

Inimeste palk kogumispensioniskeemi vabatahtlike maksete tegemiseks on liiga väike. Kui teame, et inimestel ei ole võimalik oma majanduslikku olukorda oluliselt halvendamata säästa, siis millised argumendid saavad olla maksete (pool)kohustuslikkuse õigustuseks?

Autor ei soovi väita, et kogumispensioni juurutamine pole vajalik. Vastupidi, see on ääretult tarvilik, kuid selle väljatöötamine ja rakendamine peaks eeldama majandusanalüüsi inimeste igapäevase toimetuleku tagamiseks. Mis rõõmu on kogutud pensionirahast, kui seetõttu ei suudeta tööeas maksta peavarju ja toidu eest või tuleb nt võtta tarbimislaen. Laen teadupärast kannab intressi ja kui see makstakse ükskord tagasi kogutud pensionist, siis pole ettevõtmine loogiliselt põhjendatav.

Arenenud riikide kogemus, mida tasub tähele panna, viitab otstarbekusele anda märkimisväärseid maksusoodustusi eelkõige töandjatele, kes teevad töötajate eest pensionimakseid (PHARE 1997). Maksusoodustused eri riikides piirnevad üldjuhul tulumaksu vähendamisega kuni 50%. Kuna Eestis ei ole ettevõtetel tulumaksukohustust, tuleb siin leida motiveerivaid soodustusi meil kehtivate maksude vallas. Niisugune süsteem töötab nii Euroopa riikides kui ka Ameerikas juba teist sajandit ning on reguleeritud töötajate-töandjate lepingutega. Eesti töandjad on samuti valmis töötajate vabatahtlikuks kindlustamiseks, mida tõestavad nimetatud küsimuses kindlustusfirmade poole tehtud pöördumised. Kahjuks ei soosi seda meie tänased seadused, sh asja käsitlemine erisoodustusena, mis suurendab ettevõtte maksukoormust märgatavalt, kuigi just siin võib peituda lahendus olulise vaesumise ärahoidmiseks, tekitades siiski pensionieaks vahendeid.

Alustatud pensionireform eeldab, et tänane pensionide solidaarne osa peaks vähenema. Kui vähenemine oleks nt 25%, siis selleks, et tagada olemasolevatele ja "noortele" pensionäridele mõistlik pension, tuleks juurde leida orienteeruvalt 2 miljardit krooni aastas. Seda raha aga saab kasseerida ainult maksukoormuse tõstmise kaudu.

Maksukoormus suureneb pensionireformiga igal juhul. Küsimus on ainult selles, kas see on korvata-va heaolu tõusuga tulevikus. Nagu juba eespool viidatud, vajame kõigepealt analüüsi, kas ja kui palju väheneb elanikkonna tarbimisvõime või suureneb inimeste endi surve ümbrikupalkade maksmiseks, et säilitada sissetulekud vähemalt samal tasemel.

Oluline on leida Eestile optimaalne suhe majanduse arengu ja sotsiaalkaitse taseme vahel. Raha sotsiaalkaitse pensionisüsteemi saab tekkida ja tekibki ainult majandussektorist. Seetõttu saab pensionisüsteem areneda ja täiustuda ainult sedavõrd, kuivõrd areneb ja rikastub Eesti majandus. Samas ei saa majanduse arengut pidada ainutähtsaks, sest jättes sotsiaalkaitse tagaplaanile – garanteerimata kodaniku õigust riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral –, võidakse hävitada inimväärne elu. See omakorda muutub takistavaks majandusarengu jätkumisele. Teisisõnu, majandusarengut ei ole mõistliku sotsiaalkaitse süsteemita ja sotsiaalkaitse süsteem ei saa toimida majandusarenguta.

Sotsiaalkaitse tähendab eelkõige riigi-, s.o ühiskonnapoolset kaitset ja abi riskide puhul. Sotsiaalkaitse hõlmab kõiki sotsiaalse turvalisuse tagamise süsteeme: miinimumsissetuleku tagamist, arstiabi ja sotsiaaltöö teenuseid, hoolitsemist laste, perekondade, vanurite, puuetega inimeste, töövõimetute, töötute ja teiste vähekaitsstud gruppide eest kodus ning hooldekodudes. Kuigi sotsiaalkaitse on olemuselt riiklik, võivad seda korraldada nii avalikud kui ka erainstitutsioonid.

Kokkuvõttes on sotsiaalkaitse ühiskonna erinevate sotsiaalsete riskide maandamise süsteemide ja mudelite kogum, hõlmates nii sotsiaalset turvalisust ehk sotsiaaltagatise kui ka sotsiaalhoolekannet ning tehnilisi lahendusvõimalusi (kindlustamine, teenuste osutamine, fondeerimine jm). Üks olulisemaid ülesandeid on liikuda nõukogudeaegselt "riigi paternalismilt" ühiskondlikule kodanikuvastutusele. See tähendab, et riik ei saa edaspidi olla ainult vahendite ümberjagaja, võttes täielikult üle isiku vastutuse. Riik peab looma õigusruumi ja abistama inimesi esmavajaduste rahuldamisel. Vastutus ja kohustused lasuvad üksikisikul nii solidaarsusprintsiiibil ühiskonnas osaledes kui ka isikliku heaolu tagamisel.

Lõpuks taandub kõik pensioniga seonduv demograafilisele olukorrale ja majandusarengule. See tähendab omakorda, et kui suhe töötajate ja pensionäride seisukohalt on soodne, ei ole vahet, kas riiklik pension jaotatakse kogumis- või solidaarsusprintsiiibil. Igal juhul peaks olema võimalik vabatahtlik kogumispension ning seda ka tööandjate poolt sisse makstuna töövõtjat ohustamata. Siinkohal ei ole mõtet hakata põhjendama, miks ei saa jätkata PAYG meetodil, kuna seda teemat on rohkelt käsitletud ja analüüsitud, mille tulemusena ongi vastu võetud otsus kolmesambalise süsteemi kohta. Emori finantskäitumise uuringu alusel võib hinnata säästuvõimet Eestis 300 miljonile kroonile, mis finantsturu instrumendina on väike summa. Igapäevasest esmatarbimisest eemaldatuna on see ilmse täiendava vaesusilminguna tähtis, mis vajaks põhjalikku uurimist.

Eesti tänases majandusolukorras ei saa me muuta üha suuremaid rahvahulki lihtsalt vaesteks, sundides neid säästma raha, mis on perele äraelamise kindlustamiseks niigi minimaalne.

Märkused

1. Tabelis 1 toodud tööealiste elanike arv on valitud aastate lõikes. Selle alusel on arvutatud tabeli 2 töötajate arv, kusjuures tööpuuduse protsendiks on arvestatud 12. Nagu tabelist 1 ja 2 näha, saab prognooside kohaselt murdepunktiks aasta 2005, seejärel hakkab keskmine pension keskmise palga suhtes vähenema, kuna pensioniealiste osa kogurahvastikus kasvab. Tabelite koostamisel on kasutatud Eesti Statistikaameti ja ajalehe Helsingin Sanomat andmeid.
2. Kõnealuse lahenduse suhtes on Eestil ajalooline kogemus. Pärast Teist maailmasõda toimus laiaulatuslik ränne Venemaalt Eestisse ja Eesti eliidi väljaviimine Siberisse. Inimesed teavad sellisest rändest tingitud ohte ja positiivseid külgi. Financial Timesi andmetel on Euroopas iga neljas töötaja välismaise päritoluga.

Kasutatud kirjandus

Emor (2000). Eesti leibkondade finantskäitumise uuring F-monitor.

Eesti inimarengu aruanne (1999). ÜRO Arenguprogramm (2000). Tallinn.

Katus, K., Jänes-Kapp, K. (1998). Suri viimane eestlane... – Horisont, nr 4, lk 22–26.

OECD (1994). Taxation and Household Savings.

PHARE (1997). Conference on Supplement Pension Arrangements. European Commission PHARE Consensus Programm. Prague, January.

Purju, A. (2000). Mõnedest pensionisüsteemi probleemidest. – Riigikogu Toimetised 2.

Richter, J. (1992). Economic Aspects of Population Ageing. New York.

World Bank (1997). Cities of the Baltic Countries – Economic Transformation Through New Industries. World Bank Report. Tallinn.